

Krigets vansinne i Europa

I nte sedan diktatureernas tid före och under andra världskriget har man behövt uppleva vad vi nu bevittnar sedan den 24 februari 2022: krig mellan de två till markytan största staterna i Europa. Rysslands brottsliga angrepp mot Ukraina kan jämföras med Iraks ockupation av grannstaten Kuwait år 1990, som ledde till ekonomiska och militära sanktioner påbjudna av FN:s säkerhetsråd. Den gången rådde enighet bland rådets ständiga medlemmar. Kuwait befriades genom en snabb kampanj år 1991. Dessvärre är säkerhetsrådets beslutsfattande nu lamslaget – liksom många gånger förr.

Läget i Ukraina har visserligen flera gånger diskuterats under säkerhetsrådets offentliga sammanträden. Ryssland har talat om nödvändigheten att avvärja och ”denazifiera” det hotfulla Ukraina; samtidigt anklagas västerlandet för aggression mot Ryssland. Ukrainas företrädare har haft all möda att betona, att det är Ukraina som har blivit invaderat och som behöver fred mera än något annat land. FN:s säkerhetsråd har i den här frågan blivit en arena för propaganda. Rådets meningsutbyten är lika ofruktsamma som de ofta var under det kalla krigets tid. Ryssland försökte i slutet av oktober engagera säkerhetsrådet för att behandla anklagelser om att Förenta staterna och Ukraina samarbetar för att producera biologiska vapen. Några dagar tidigare hade Rysslands försvarsminister kontaktat sina kolleger i flera länder för att framföra en varning om att Ukraina ämnade framställa en ”smutsig” atombomb för att sprida radioaktiv strålning. Ukraina har tillbakavägrat alla påståenden om ambitioner att skaffa massförstörelsevapen. Antingen det är fråga om medvetna lögnar från Rysslands sida eller paranoid misstänksamhet så är det tydligt att Ryssland lever

i en annan verklighet än det mesta av den övriga världen.

Bristande förmåga att enas om beskrivning och tolkning av den omgivande verkligheten är ett grundläggande problem i de flesta internationella konflikter. Just därför har ”fact-finding” en given plats i alla försök till konfliktlösning. En så enkel metod räcker emellertid inte långt i det nuvarande läget. Skiljelinjen mellan Ryssland å ena sidan och de flesta övriga länder å andra sidan gäller mycket mera än olika verklighetsbeskrivningar. Enligt Kreml-propagandan skall man se Rysslands militära operation i Ukraina som en fortsättning på det stora fosterländska kriget mot fascismen. Patriarken Kirill har lovat att de som dör hjältedöden kan räkna med syndernas förlåtelse. Samtidigt engageras skolor, högskolor och den ortodoxa kyrkan för att befästa bilden av Ryssland som fanbärare för en högre civilisation. Putin kan se sig som ledare i en kamp mellan olika världsåskådningar.

I bakgrunden kan man också förmoda en nedlåtande attityd gentemot ukrainarna, ”lillryssarna”, som har sina rötter långt tillbaka i historien och som har underblåsts av nationalistiska storryska propagandister ännu i nutiden. Ukrainarna har fått finna sig i att deras språk och identitet under långa perioder har blivit eftersatta. Lenin skrev år 1914 en polemisk artikel om den storryska nationalismen, men han står inte så högt i kurs i det nutida Ryssland. Den auktoritära maktutövningens metoder påminner ändå i dag allt mera om vad som gällde i Sovjetunionen. Under Stalins tid i början av 1930-talet utsattes Ukraina medvetet för en hungersnöd som beräknas ha tagit omkring fyra miljoner människors liv. Mera lidanden följde under andra världskrigets

tyska ockupation: antalet judiska dödsoffer i Ukraina uppgick till omkring 1,5 miljoner. Det finns ingen säker statistik över antalet civila och militära dödsoffer i Ukraina under det nuvarande kriget. Antalet ukrainska flyktingar mindre än ett år efter Rysslands angrepp var redan uppe i omkring 8 miljoner.

Det har spekulerats mycket om Putins motiv i mera konkret bemärkelse. Ville han framför allt komma åt kol- och stålresurserna i Ukrainas Donbass-område? Eller utplåna en konkurrent genom förstörelsen av Mariupol och dess stålindustri? Ville han hämnas tidigare förödmjukelser, där det sovjetiska imperiet tvingades till reträtt? Står Putin nu för en ideologi, som präglas av expansiv imperialism? Om kriget i Ukraina leder till att Ryssland igen lyckas flytta fram positionerna territoriellt i Europa, blir följderna dramatiska och olycksbådande.

Så länge kriget pågår är det svårt att tala om någon säkerhetsarkitektur, men vissa permanenta förändringar är redan synliga. Nato-alliansen antog vid sitt toppmöte i Madrid i juni 2022 ett upprustningsprogram, som har ersatt de senaste årens nedmontering. I synnerhet Tyskland satsar ordentligt. Finland och Sverige har inte bara riktat mera resurser till försvaret, utan säkerhetspolitikens hela inriktning har förändrats. Under vinter och vår detta år växte det i Finland fram en opinion, som krävde att Finland – tillsammans med Sverige – söker sig till medlemskap i Nato. Detta syntes i opinionsmätningar och avspeglades först i riksdagen, men opinionsskiftet drevs fram utan val eller folkomröstning. Att folket i bredaste bemärkelse på det här viset lyckas styra säkerhetspolitiken är unikt och anmärkningsvärt. En annan opinionsvåg kräver att Finland bygger stängsel längs delar av östgränsen. Värdet av ett sådant stängsel har ifrågasatts, men det tycks finnas tillräckligt stöd i riksdagen för dess finansiering.

En pådrivande faktor i opinionsrörelsen var sannolikt påminnelserna om att Ryssland kan tillgripa taktiska kärnvapen. Neutrala och alliansfria stater i Europa har ingenting att ställa upp mot kärnvapenhotet. Här kan man också erinra sig hur en kvällstidning år 1983 försökte göra sensation av den eventualiteten att Sovjetunionen i något läge med stöd av fördraget om vänskap, samarbete och ömsesidigt

bistånd (1948–1992) kunde tänkas vilja införa kärnvapen på finländskt territorium. Det fanns då inga juridiska hinder för sådant agerande. Ett hinder uppställdes fyra år senare i kärnenergilagen. Enligt dess fjärde paragraf är det förbjudet att ”till Finland införa kärnladdningar samt att här framställa, inneha och spränga sådana”. För sin del har Finland inget intresse av att hysa sådana vapen inom det egna området. Det blev ändå en spekulativ debatt i offentligheten om att Finland som Nato-medlem kanske borde bereda sig på möjligheten att amerikanska kärnvapen kunde hämtas hit, självfallet efter en lagändring. Den debatten satte president Niinistö lyckligtvis stopp för i november.

När medlemsprocessen väl är fullbordad med alla ratificeringar gäller det att snabbt klargöra Finlands och Sveriges roller som medlemmar av alliansen. Redan nu kan vissa iakttagelser göras. I Europas gamla säkerhetsarkitektur, som gällde ännu för ett år sedan, fanns det flera neutrala eller alliansfria stater, bland dem Finland och Sverige. Stater i den kategorin hade på sin tid en avsevärd roll i KSSE/OSSE-processen. Några av dem har också senare kunnat fungera som buffertar, och de har ibland kunnat uppträda som medlare eller som värdar för förhandlingar mellan parter ur olika läger. Nu blir Finland i stället en frontlinjestat. Handel och annat fredligt utbyte över östgränsen har krympt och fortsätter att krympa. Långa landgränser med Nato på ena sidan och Ryssland på den andra har lett till jämförelser med läget mellan Nord- och Sydkorea, där två grannstater ser varandra som fiender och undviker nästan allt samröre över gränsen. Det är svårt att nu spekulera om Finlands framtida relationer med Ryssland, men det måste ju vara motiverat att hålla vissa kanaler öppna och på lång sikt ha beredskap för återupptaget fredligt umgänge. Detta framhålles också i den första grundliga analysen av Finlands roll som Natoallierad, som publicerades i december hos Utrikespolitiska institutet.

Det har kommit fram enstaka opinionsyttringar i USA och Västeuropa om att förhandlingar om vapenstillestånd borde inledas. Ukrainas förhandsvillkor är att ockupationen avslutas och Rysslands trupper dras tillbaka. Det villkoret är oacceptabelt för Ryssland, som anser

sig ha införlivat vissa ockuperade områden ”för alltid” med sitt eget territorium. Putin har således råd att antyda ett intresse för förhandlingar. Då är Rysslands villkor att ”realiteterna respekteras”, således gällande frontlinjer och med våld uppdragna nya statsgränser. Det kan däremot Ukraina inte gå med på. Följaktligen blir det inga förhandlingar. Kriget fortsätter. Putin räknar nog med att han har tiden på sin sida.

Det är svårt att komma till en annan slutsats än att det behövs drastiska förändringar i Ryssland för att kriget skall kunna sluta genom en rimlig uppgörelse. Efter detta aktualiseras sådana frågor som skadestånd för att finansiera Ukrainas återuppbyggnad, rättegångar mot krigsförbrytare, säkerhetsgarantier, kanske internationella trupper för övervakning och fredsbevarande. Men vägen dit är lång och osäker. För oss är den nära framtiden besvärlig, för Ukraina är den tragisk. Tydligt måste vi fortsätta att leva länge med krigets vansinne i Europa.

Allt sedan andra världskrigets slut har Finland varit på sin vakt gentemot Ryssland. Vi har alltid vetat vilket väderstreck som är farligt. Under kalla krigets tid var det ändå uppenbart att relationen till Sovjetunionen endast kunde hanteras med politiska medel, inte genom konfrontation. Här spelade fördraget om vänskap, samarbete och ömsesidigt bistånd en viktig roll. I själva verket ville Finland efter andra världskriget ha goda relationer inte bara till Ryssland utan också till alla andra stater. Detta var grundvalen för Finlands neutralitetspolitik, som med EU-medlemskapet tog slut år 1995. Den implicita förhoppningen hos Finland och de flesta västeuropeiska stater var att normalt umgänge med

Sovjetunionen kunde bidra till att också småningom normalisera samhället hos den östra grannen. Nu behövs det snarare en aktiv strategi från EU-ländernas sida i relationerna österut. Främst gäller det att säkra Ukrainas överlevnad och hjälpa fram en utveckling som tar sikte på integration med EU. Moldavien och Georgien får inte heller glömmas. Energiberodet av Ryssland har redan minskats, andra mekanismer för påverkan från Ryssland måste stoppas.

I skuggan av kriget kan småstater ibland ta egna initiativ. Irland var medlem av FN:s säkerhetsråd fram till slutet av år 2022 och ordnade i november en konferens i Dublin, där deltagare från 83 länder antog en deklARATION om ”explosiva vapen i befolkade områden”. Samtidigt som Ryssland fortsätter att plåga Ukrainas civilbefolkning genom angrepp på infrastrukturen för värme och energi ville Dublin-konferensen markera det enkla faktum, att vanliga människor behöver skydd mot explosioner. I Ukraina fortsätter explosionerna, och de kan inte stoppas med en deklARATION. Däremot kan den ses som en liten normativ byggsten i arbetet på att bygga en framtida värld baserad på rätt, inte på våld.

Utanför krigets hårda verklighet är vänskaplighet gentemot andra stater fortfarande en naturlig attityd för en stat som Finland. Det finns många förväntningar på demokratiska rättsstater i det fredliga internationella umgänget, antingen de tillhör en försvarsallians eller inte. Att förbättra världen är en uppgift som aldrig tar slut. Men först måste Ukraina räddas.

KLAUS TÖRNUDD

NYA
ARGUS

Dyra ord billigt

sedan 1907

aktuell forskning, politik, litteratur, teater och film

Kom ihåg att förnya din prenumeration!

Prenumerationer: 60 euro/år, studerande 30 euro/år.

nya.argus@gmail.com

nyaargus.fi

